

Ярослава МЕЛЬНИК

УДК [393.92:808.51](477.83-25)І.Франко

«ДУХ ЙОГО ВІЧНО ЖИТИМЕ МІЖ НАМИ»: ПРОМОВИ НА ПОХОРОНІ ІВАНА ФРАНКА

У статті проаналізовано події, пов'язані зі смертю Івана Франка, організацією похорону та труднощі з місцем поховання. Досліджено реакцію колег, друзів та родини на цю сумну звістку. Уперше републікуються за першодруками текстів промов провідних українських діячів на похороні Івана Франка.

Ключові слова ● Іван Франко, смерть, похорон, промови.

*До 105-ї річниці з дня смерті Івана Франка
та 100-ліття з часу перепоховання*

Сумна вістка про смерть Івана Франка, що помер під гомін світової бурі, «перед порішенням долі свого гарячо любленого народу»¹, завдала безмежної туги та жалю всій Україні, всім, до кого долинула, хоча здавалося за ці трагічні роки воєнної завірюхи людські серця від болю омертвіли.

На мурах міста Львова, як і в усіх більших містах Галичини, з'явилися жалібні плакати, що сповіщали українців про перервання нитки життя першого поміж ними².

«Іван Франко, доктор філософії, доктор *honoris causa* Харківського університету, член-кореспондент Товариства *Národopisna spolecnost ceskoslovanska* в Празі, член-кореспондент Товариства *Verein für österreichische Volkskunde* в Відні, довголітній директор філологічної секції, многих наукових комісій і виділу Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, іменованій за наукові заслуги для Товариства почесним членом, член численних інших українських товариств і культурних організацій, після звиш сороклітнього труду, положеного на ниві рідного письменства, з невмирущою славою для себе і свого народу, упокоївся в 60-ім році життя наслідком довгого і тяжкого недуга»³, – сповіщало жалібне оголошення Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у Львові.

¹ Утро. Софія, 1916. Чис. 1899.

² Див.: Возняк М. Пам'яті Івана Франка: Опис життя, діяльності і похорону. Відень, 1916. С. 47.

³ Діло. Львів, 1916. Чис. 135. Від 31. V.

Похорон Івана Франка відбувся 31 травня 1916 року. Був ясний сонячний день.

«Гарний день дала Мати-Природа на останню земну мандрівку своєму Великому Синови, який звеличав її в безсмертних піснях»⁴. «Немовби саме небо хотіло Йому відплатити за всі хмари і бурі, що перелітали над Його життям від колиски до самої домовини»⁵, – писали газети «Діло» та «Українське Слово». «Вже зараз з полудня почали напливати перед дім жалоби величезні маси народу, українська молодіж усіх львівських шкіл, українські організації й товариства м. Львова, Українські Січові Стрільці, словом, весь український Львів прийшов віддати Іванови Франкови останню прислугу»⁶.

Попрощатися з Іваном Франком прийшло понад 10 тисяч людей. «Львів давно вже не видів такого похорону. Була се величава національна маніфестація, гідна імени Великого Покійника»⁷.

На похорон Івана Франка прибули делегації усіх частин січових стрільців із Поля, Вишколу й Коша. Саме січовим стрільцям випала скорботна честь винести домовину поета з хати, ішли вони за ридваном, до чого закликала команда, бо «в особі Івана Франка зійшов до гробу батько наших самостійницьких змагань, що знайшли блискучий вислів в організації осібногo Українського Січового Війська»⁸.

Через воєнне становище краю не змогла вислати своїх делегатів на похорон письменника закордонна Україна, не було нікого з інтелігенції з Києва, з провінції також прибули тільки делегати, бо на перепоні масовим депутаціям так само став воєнний час. Так, делегацію Стрия представляв лише один професор Андрій Микитяк, Коломії – професор Никифор Даниш. Не відзначалися чисельністю і депутації з інших міст – Дрогобича, Станіславова, Самбора, Перемишля, Коломії, Яворова, делегація молоді українських гімназій з провінції, делегація з окупованих українських земель Холмщини й Волині...

Майже не було на похороні Івана Франка селянства, «яке Поет вчив культури, поступу, без якого нація не є нацією. [...] Селянство у віці від 18 до 50-го року життя стояло з крісом в руці на полі бою...»⁹. «На тлі міських одягів відбивала тільки гуцульська дівчина з Криворівні коло Жаб'я [...]. Несла вона вінець “від приятелів з Криворівні”»¹⁰.

Нікого не було з рідних, лише син Петро у селі Соснів на березі річки Стрипи, де точилися запеклі бої, отримав повідомлення про смерть батька й на

---

⁴ Похорони Івана Франка // Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 1.

⁵ Похорони Івана Франка // Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 1. VI. С. 2.

⁶ Похорони Івана Франка // Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 1.

⁷ Там само.

⁸ Возняк М. Пам'яті Івана Франка...С. 65.

⁹ Студинський К. Спогад з Франкових похоронів (ЦДІАЛ. Ф. 36. Оп. 1. Спр. 108.).

¹⁰ Похорони Івана Франка // Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 1.

кілька днів вирвався з фронту, і ще пішки з Нагуєвичів прийшов брат Захар. З усієї родини лише вони обидва – старший брат і наймолодший син – змогли провести Івана Франка до місця вічного спочинку. Дружина Ольга була в лікарні, син Тарас – на італійському фронті, донька Анна – у Києві, по той бік кордону.

Похоронний обряд розпочався 31 травня 1916 року, о п'ятій годині після полудня, відправою панахиди о. Володимиром Гургулою. Співав хор львівських українських товариств під керівництвом композитора Василя Барвінського. Після відправлення панахиди січові стрільці стали виносити домовину з хати.

«Була якась дивна хвилина надземського настрою. З віддалі долітали розвіяні звуки оркестри, у Франковім саді щебетала якась заблукана птаха. Хор "Боян" співав прекрасне "Тихий вітер повіває" М. Вербицького»¹¹.

З підвищеного місця перед хатою Івана Франка від імени всього українського народу промовляв Кость Левицький, президент Загальної Української Ради.

О пів на шосту похоронна процесія під звуки мелодії «Святий Боже» рушила від хати Івана Франка. З дозволу військового коменданта міста Рімля похоронний похід йшов центральними вулицями Львова – з вул. Понінського – вулицями Святої Софії, Зиблікевича, Святого Миколая, Академічною, площами Галицькою, Бернардинською, вулицями Панською та Пекарською на Личаківське кладовище. Колона учасників похоронної процесії розтягнулася на кілька кілометрів. У колоні йшли четвірками. Попереду українська молодь – пластуни львівського Сокола, гімназисти Української чоловічої гімназії зі своїми наставниками, дівочі школи Українського педагогічного товариства, Українська жіноча гімназія СС Василянок...

Було багато вінків: від Наукового Товариства ім. Шевченка, від редакцій «Діла», «Українського Слова», «Свободи», від «Народного Комітету», «Української Громади», «Сокола-Батька», «Загальної Української Культурної Ради», «Учительської Громади», «Українського Театру», «Народної Торгівлі», «Жіночої Громади», товариств «Дністер», «Відродження», «Січ», «Українська Бесіда», «Сільський Господар», «Карпатія», «Дністров'яки», «Просвіта», від українців Волині й Холмщини, українського студентства, гімназійної молоді, молоді драгоманівської організації, січового стрілецтва (від стрільців було три вінки: срібний, калиновий і з польових квітів)... Вінки від родини покійного, родин Драгоманова, Шишманова, Труша, від Карла Бандрівського, від Володимира й Олени Гнатюків, приятелів із Криворівні...¹². «Часть вінців несла молодіж, український січовий стрілець ніс срібний вінець від Українського Січового Війська, масу вінців уміщено

¹¹ Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 135. Від 31. V.

¹² Див.: Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 1; Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 136. Від 1. VI. С. 12; Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 3.

на окремім похороннім возі, а найгарніші прикрашували віз з домовиною»¹³. «Багато вінців і букетів занесено просто на кладовище. Полонені Українці з Фрайштадту замовили телеграфічно терновий вінець з синьо-жовтими лентами, одначе телеграма прийшла так пізно, що не можна було вволити їх волю»¹⁴.

Разом із українським Львовом – Карлом Бандрівським (ішов разом з найближчою родиною Івана Франка – сином Петром і братом Захаром – відразу ж за домовиною), репрезентацією Загальної Української Ради (Костем Левицьким, Кирилом Трильовським, Миколою Ганкевичем), членами виділу та секцій Наукового товариства ім. Шевченка, родиною Івана Труша, редакціями українських часописів, послами, делегаціями з провінцій, відпроваджували Івана Франка до місця вічного спочинку його колишні польські приятелі – редактор *Kurier-a Lwowisk*-ого Болеслав Вислоух, поет Ян Каспрович, посол Ян Стапінський, д-р Генрік Біґеляйзен та інші. «Маєстат смерти велів їм забути, що колись їх роз'єднувало з покійником, і вони прийшли віддати поклін його праці й заслугам...»¹⁵.

Сотні львів'ян спостерігали за жалібним походом, стоячи по обох боках вулиць міста. Деякі – з вікон своїх помешкань. Із другого поверху одного з будинків по вулиці Святої Софії, 10, споглядала похорон Івана Франка Ольга Рошкевич (Озаркевич). Прощалася назавжди з коханим приятелем юних літ. Не йшов за домовиною поета і його щирий друг Володимир Гнатюк, «був також тяжко хворий, сидів у кріслі і сумно дивився у вікно»¹⁶.

Десь коло 8 години вечора похоронна процесія зупинилася біля брами Личаківського кладовища. «Домовину взяли УСС і занесли на плечах на місце призначення. Зложено її тимчасово в готовій гробниці, заки вимурується окрему гробницю для Івана Франка»¹⁷.

Не знайшлося для Івана Франка на вічний спочинок і окремого вільного клаптика рідної землі, хоча відразу ж на другий день після смерти письменника на жалібному засіданні Наукового товариства ім. Т. Шевченка було ухвалено старатися в управителя міста Львова старости Грабовського, щоб Івана Франка поховати «по можности в тій часті Личаківського кладовища, де похоронені Маркіян Шашкевич, Володимир Барвінський, Ярослав Кулачковський»¹⁸. Але поховали письменника в чужій гробівниці польської родини *Sas-Motyczynski*. Зі спогадів Ольги Роздольської: «... Ми згодили за місячною

---

¹³ Похорони Івана Франка // Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2. VI. С. 1.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Лозинський М. Іван Франко. Відень, 1917. С. 35.

¹⁶ Роздольська О. З останніх років Івана Франка // Іван Франко у спогадах сучасників. Львів, 1956. С. 417.

¹⁷ Див.: Возняк М. Пам'яті Івана Франка... С. 66.

¹⁸ Діло. Львів, 1916. Чис. 135. Від 31. V. С. 2.

оплатою тимчасове приміщення для покійного в чужій, доволі великій гробниці, у якій було місце на 6 домовин»¹⁹. 8 листопада 1916 року виділ Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, «бажаючи пошанувати пам'ять високоzasлуженого українського поета і вченого Івана Франка надгробним пам'ятником», звернувся до магістрату міста з проханням виділити безкоштовне місце для могили Івана Франка на Личакові, а саме «вільне місце на полі 4, на розі межі гробами Кароля Гросса, Матильди Напонович і Йосифи Фішер, яке з артистичних мотивів надається під сей пам'ятник. Виділ має надію, – завершувалося це прохання, – що Хвальний Магістрат, з огляду на заслуги покійного письменника для культурного розвою обох народів, полагодить отсю просьбу прихильно та що в найближчій часі буде можна приступити до муровання гробу і поставлення пам'ятника»²⁰. Проте перенесення праху Івана Франка відбулося лише через 5 років – 28 травня 1921 року. Встановлено могильну плиту зі скромним написом: «Тут поховано великого українського поета Івана Франка». У 17-ту річницю смерті письменника, 28 травня 1933 року, на могилі поета споруджено пам'ятник (автор – скульптор Сергій Литвиненко)²¹.

Після відправи похоронного обряду над могилою Івана Франка першим забрав слово від українських культурних товариств Олександр Колесса. Прощалися з Франком також Михайло Лозинський від імени української преси, Кирило Трильовський від Української радикальної партії і Української бойової управи, сотник Зенон Носковський від Українського січового війська, делегат Волині, Василь Ратальський від рідних дрогибицьких околиць поета, Федь Федорців від української молоді, Оріся Величківна від українського жіноцтва, Микола Ганкевич від Української соціал-демократичної партії, Сидір Твердохліб від імени молодих письменників і артистів.

Доходила вже 10 година вечора, як «учасники похоронного свята почали розходитися, зоставляючи тіло Франка в новій домівці, в лоні матері-землі, але його геніяльний дух лишився вічно живим, невмирущим поміж всіми тими, котрі мали можливість віддати йому останню прислугу й тими, що своїм духом були над його могилою»²².

* * *

Нижче публікуємо тексти промов на похороні Івана Франка. Тексти подаємо за першодруками з максимальним збереженням особливостей оригіналу. Пунктуація – згідно зі сучасним правописом.

---

¹⁹ Роздольська О. Спогад про поета... С. 789.

²⁰ ЦДІАЛ. Ф. 309. Оп. 1. Спр. 347.

²¹ Див. про це більше: Стець З. Історія відкриття надмогильного пам'ятника І. Франкові // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Львів, 2010. Вип. 9. С. 31–49.

²² Возняк М. Пам'яті Івана Франка... С. 84.

ПРОМОВИ НА ПОХОРОНІ ІВАНА ФРАНКА

ПРОМОВА КОСТЯ ЛЕВИЦЬКОГО

Сумна Громадо!

Клониш голови перед свіжою домовиною, в якій спочили тлінні останки великого народного діяча, невтомного борця, що перейшов у боротьбі за визволення України тернисту дорогу та у дорозі ізнемігся. Неспроможна недуга зломила сильний організм великого Духу. Майже 10 літ боровся з нею, і от в неділю з полудня принесли вістуні сумну вість про смерть Івана Франка.

Отсе поляг перший каменяр 70-тих років минулого століття, що з малим гуртом товаришів станув до праці, щоб молотом культури проломити скалу, яка стоїть на дорозі до визволення українському народови. І, дійсно, видержав. Ні голод, ні холод, ні люта студінь, ні духова спека життєвих незгодин не відвезли Його від роботи на раз вибраній дорозі. Він видержав, майже 40 літ б'ючи молотом о скалу противностей, щоб побачити сонце правди. А отсей молот був великим даром Божим. Іван Франко – се поет, публіцист, повістяр, популяризатор, історик, критик, драматург, великий учений в так широкім об'ємі, що не багато примірів є в історії людської культури. Починаючи від молодого революціонера-соціяліста, якого навіть і свої зразу не порозуміли, йде він шляхом вперед, партійні рами йому за вузькі, він всюди йде невтомно та просвічує своему народови. Добивається до визначного становиська: стає дійсним членом Н[аукового] Тов[ариства] ім. Шевченка, Академій, добуває знам'я світоча не тільки у нас, але і у інших народів.

Про нього мож сказати, що він не збавив талану, але розвинув його так, що заблестів звіздою над українською левадою. Франко добув місце першого письменника Галицької України, а передового мужа в вселенній Україні. Нині сходить зі світу не оплакуваний найближчими, так як заверуха воєнна розірвала його рідню. Зате прощає Його український народ – виряджає у нову далеку дорогу на вічний супочинок. Той український народ виряджає Його з сердечною сльозою. Вона є вдякою грядучих поколінь за його жемчуги, скарби.

Отсі скарби – се Його спадщина, а власником український народ. А на сторожі того укр[аїнського] народу стоїть ім'я безсмертного Франка. Праця, наука і борба – отсе життєва трилогія Франка, яку полишив у заповіті для грядучих, а яка має принести воскресення України. Умер, не дочекавшись сповнення своїх змагань, хоч вірив, що Україна мусить воскреснути та кликав до нас, що «пора се великая єсть». І, справді, в тій порі надався клич: «Не пора Москалеви

й Ляхови служить». Сей клич най гуртує робітників на народній ниві. Най вони йдуть у бій, най піднімають справу українську та добувають шляху, який веде до визволення України. І спом'януть вдячно грядучі покоління першого піонера українського народу від роду в рід.

Вічна Йому пам'ять!

Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 136. Від 1 червня. С. 2.

ПРОМОВА ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ

Стоїмо в великих днях над могилою, до якої не заросте народна стежка.

Не можуть поклонитись нині тій могилі ті, що відділені нині огненним кордоном, гуртуються коло великої могили над Дніпром.

З тим глибшою почесною клониться перед сею новою народною могилою Україна Австрійська.

З жалем великим і болем віддає Тобі прощальний поклін Наукове Тов[ариство] ім. Шевченка, як своєму духовому Керманичеві.

При гаморі боротьби, при зойках конання і окликах побіди, при відблиску пожарів, в незвичайнім Рембрантівським світлі виростає перед нами в цілій своїй величині стать одного з найкращих Синів України.

Його могила станула на границі двох епох історії нашого народу: між добою важких зусиль, щоби оживити і піддержати організм поневоленої нації, а незною ще, сумерком сповитою, в крові тепер родженою будучністю.

До історичної бувальщини свого народу відносився Покійник критично. Старався її відтворити, освітити промінням науки і своєї крилатої уяви. **Сучасність** Він творив цілою силою свого духу і своєї невмирущої енергії. А для **будуччини** промощував Він дорогу, зливав її своїм потом і кров'ю свого серця та вірив твердо, що підуть нею щасливіші від нас покоління.

Лежить перед нами розбита золотострунна ліра, з якої дзвеніла й ніжна мелодія любови і свистав бич сатири та плила могутня Тиртеєва пісня.

Розплився у всесвіт багатий духовий організм, наділений буйною уявою та глибоким чуттям і бистрим, критичним розумом. Свій рівнобіжник має він хіба у великім Гете.

До нього зближується Франко і шириною світогляду, і основністю наукових дослідів, і універсалізмом своїх тем та видвигнених у них вселюдських питань.

Не дозволила Франкови піднятися зовсім на Гетеву височину лишень злиденна доля, що поставила Його не у панських хоробах, поруч королівських палат, але під сільською стріхою і серед бідного, пониженого, повного терпіння українського народу, в тяжкій критичній фазі його суперечних

кристалізаційних змагань, серед процесу перетворювання етнографічної маси в живу націю.

Україно, моя сердечна нене,
Не лай мене, стражденна, незабута,
Що не дало моє життя злиденне
Того, що ждати ти могла від мене, –

немов усправедлилював себе поет не в міру скромно.

Звідси пливають і Його еґотичні, особисті терпіння, і відрухи розпучливої боротьби із спізненими в своїм духовім розвою приклонниками культурних та суспільних пережитків; звідси пливе та струя індивідуального болю, незвісна у німецького генія, спокійного, зрівноваженого, перейнятого лиш вселюдськими стремліннями і зворушеннями, сильного, цілого чоловіка.

Стати цілим, світлим і діяльним чоловіком, ссе було одно з найосновніших стремлінь Франка.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить, –
Той цілий чоловік.
То ж сли всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдеш тобі быть –
Будь хоч хвилечку ним.

Як одну з головних задач цілого чоловіка вважав він, щоб

Піт і кров до людськості скарбниці,
До поступу будови докладати,
Добра собі в добрі усіх шукати.

Тою дорогою сформувалася у Нього **суспільно-громадська ідеологія**, скристалізована найкраще в Його знаменитих «Каменярях» та в апострофі до «Розуму-бистроума»:

Порви пута віковії,
Що скували думку людську!
Двигни з пільми люд робучий,
Розхитай в нім ясні думи,
Розрости бажання волі,
Виплекай братерську згоду,
Поеднай велику силу,
Щоби разом, дружно стала,
Щастя, волі добувала!

Сьому могутньому внутрішньому розказови, за якого голосом ішов Він у своєму життю, стояв на перешкоді і сучасний устрій суспільний, і духовна незрілість його окруження.

Боротьба із сими перешкодами, що заганяла його не раз до тюрми, ще більше розвивала у Нього та зміцнювала вродженого Йому бунтарського свободолюбного духу.

Боротьба для людського життя – се його живило.

Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити.
А що кров не може змить,
Спалимо огнем то!
Лиш боротись – значить жить...
Vivere memento!

Се енергічне *Vivere memento* додає Йому сил зносити ті болючі удари з боку своєї суспільности, що не раз прибивали Його до землі і ранили до крові.

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом, отсе під ним я упадаю.

Та поет не зневірюється, не проклинає, а благословить своїх кривдників, випростовується і з гирким докором та глибоким жалем бажає рідному народови,

Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе
Твої найліпшії сини,
Щоб сівачів твоїх їх власне покоління
На глум не брало і на сміх,
Щоб монументом їх не було те каміння,
Яким в відплату за плодючеє насіння
Ще при життю обкидувано їх.

Категоричний імператив громадянської служби і віра в хосенність своєї не-всипущої діяльности велить Йому, озброєному в широке знання європейської літератури і науки, будувати тверді підвалини рідної культури та присвоювати свому народови найкращі вицвіти вселюдського духу.

Його наукові праці з обсягу історії, літератури та фольклору, повні нових вислідів, освітлені бистрим, критичним умом, кермовані строго научними методами, окрилені легкою, живою, пластичною формою, здобували йому широкий розголос у найповажніших кругах учених цілого культурного світу, підносячи рівночасно й повагу Наук[ового] Товариства ім. Шевченка, і культурний рівень і престиж нашого народу. Він випровадив нашу науку і літературу на широкий, європейський шлях.

Своєю піснею і своєю працею збудував собі Франко нерукотворний пам'ятник в серцях свого народу.

Пісня і праця – великі дві сили!
Їм я до скону бажаю служити;
Череп розбитий – як ляжу в могилі,
Ними лиш зможу й для правнуків жити.

Поруч Шевченка найбільший поет українського народу, один з найкращих мистців українського слова, поклав Він невмирущі заслуги для розвитку української мови, стараючися свідомо надати їй всеукраїнський характер.

Українська мова стає під його пером і органом строго наукових дослідів, і найвищих летів людського духу, і найніжніших відрухів глибокого чуття.

Внутрішня цінність творів його і інших визначних українських письменників підносить нашу літературну мову на ті незаймані вишини, яких не можна досягнути ані обнизити назвою провінціалізму та діалекту. Свідомо дає поет ворожим теоретикам влучну і сильну репліку.

Діалект! А ми його надішем
Міццю духа і огнем любови,
І нестертий слід його запишем
Самостійно між культурні мови.

Злившись своїми науковими дослідями і літературними працями з історичною бувальщиною рідного народу та його сучасним життям так тісно, що став одним з головних нервів його серця, переходить Він і в практиці, і в теорії, і в своїх літературних творах від суспільницьких змагань до **ідеології національної**, яка підіймається до найвищого вершка в його поемі «Мойсей».

Він, як герой його поеми, зложив на жертвеннику народу сорок літ своєї тяжкої праці.

Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї:
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.

Як Мойсей, старався він вивести свій народ з тяжкої неволі. І хоч дивився на поневолення, на пониження й упокорення українського народу, Він не тратив віри в його кращу будучину та пророкував її могутніми словами:

Народе мій [...]
Невже задармо стільки серць горіло
До тебе найсвятішою любов'ю,
Тобі офіруючи душу й тіло?
Задармо край твій весь политий кров'ю
Твоїх борців? Йому вже не пишуться
У красоті, свободі і здоров'ю? [...]

Та прийде час – і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.

Висока хвиля бурливих історичних воєнних подій ще не уляглася. Ми не знаємо, куди вона занесе човен нашого народного життя. Може бути, що ми стоїмо в передодні хвилі, віщованої поетом. Він, як гірський великан, бачив відблиски соняшного проміння, якого ще не видно з низин нинішнього тяжкого положення нашої нації.

З болем глибоким і жалем важким тратить Тебе, Великий Сину України, і прощає Тебе моїми устами Наукове Товариство імени Шевченка, якого Ти був наймогутнішою пружиною, його славою. Прощає Тебе Товариство «Просвіта», як одного з найкращих борців за права люду і його широку просвіту. Прощає Тебе Культурна Рада, як одного з Велетнів Української Культури.

Ти міг сказати до свого народу:

Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незламнім завзяттю –
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печаттю.

На скрижалях нашої історії і нашої культури виписав Франко огненними словами своє Велике ім'я.

Честь і поклін Його пам'яті!

Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 1–2.

ПРОМОВА МИХАЙЛА ЛОЗИНСЬКОГО

Прощаючи Великого Покійника від української преси, я перше всього складаю поклін тій часті його творчости, яка знайшла вислів у публіцистичній діяльності.

Публіцистична діяльність Покійного стоїть в тіснім зв'язку з цілістю його творчости, є тільки одною з її форм і почасти її синтезою. В поезії, оповіданню, повісті, драмі, науковім досліді творив Франко вартості тривкі, постійні, вічні; в публіцистиці поет, белетрист, учений давав синтезу своєї творчости для щоденного вжитку.

Щодо кількості, творить публіцистична діяльність Покійного величезну більшість його творчости. Є вона така багата, така всестороння, так глибоко врзувалася в життя громадянства, впливаючи на його світогляд, що, якби Франко

не оставив нічого більше, крім своєї публіцистики, то й сим був би він великим чоловіком в українським громадянстві і одною з історичних постатей в історії нашої національної культури.

З індивідуального становища, зі становища літературної слави, публіцистична діяльність Покійного була, безперечно, дробленням його таланту. Але зі становища суспільного була вона великою громадською службою, яка свідчить, що великий поет і вчений був також великим громадянином. Для нього мало було творити вічні вартості; він кидався у вир щоденного життя, де публіцистика була для нього оружжям боротьби за ідею. І де тільки не проявлялася його публіцистична діяльність! За час його більше сорокалітньої письменської праці не було українського видавництва, не говорячи вже про чужі, де він не забирав би голосу, коли тільки бачив, що воно може служити трибуною для ідей, яким він віддавав на службу своє життя.

Публіцистична праця – безіменна і гине в морі щоденного життя. Але вона не безслідна. І публіцистична праця Покійного вже сповнила свою місію: вона перетворила світогляд громадянства і тим житиме в грядущих поколіннях.

А до неї долучається та частина творчості Покійного, яка містить у собі тривкі, постійні, вічні вартості. Лишив він нам у ній безчисленні і безцінні скарби, з яких черпатимуть грядущі і грядущі покоління.

І тому місце, на якому складаємо Великого Покійника на вічний відпочинок, не буде для нас місцем суму, тільки місцем слави і гордощів національних. Приходитимуть на його могилу наші нащадки складати поклін його Генієви і відходитимуть з почуттям національних гордощів, що Україна мала такого сина.

Зокрема хочу попрощати Великого Покійника як один з тих, що не тільки вчилися на його творах, але слухали живого слова з його уст, як один з тих, що були свідками, а також співучасниками його праці. Ті хвили, коли на нас сходило тепло сонця його творчості в безпосередніх з ним зносинах, ми збережемо в наших душах у досмертній вдячності. За ті хвили складаємо йому, прощаючи його при кінці його земного шляху, глибоку й щирю подяку.

Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

ПРОМОВА КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО

Сумна Громадо!

Отсе віддаємо рідній землі тіло людини, що по Шевченку була найбільшим Українцем-громадянином! В часи найбільшого назадняцтва, в часи найбільшої заскорузлости галицько-української інтелігенції виступає він зі своїм товаришем Павликом, котрого тут так само заледве перед роком поховано, яко смілий боювник за правду й поступ, і тяжким каменярьським молотом раз по раз б'є об

«шкаралющу пересудів» і назадництва. І треба подивляти ту відвагу, завзяття й віру в перемогу справи поступу, з якими він відзивається до своїх нечисленних прихильників:

Обриваються звільна всі пута,
Що в'язали нас з давнім життєм;
З давнім брудів і думка розкута –
Ожиємо, брати, ожием!
Ожиємо новим ми, повнішим
І любов'ю огрітим життєм;
Через хвили брудні і бурливі
До щасливих країв попливем!

І, справді, з напругою усіх своїх сил, з незвичайною посвятою та завзяттям плыв він через розбурхане море галицької реакції, і ні тюрма, ні бойкот і відречення своєї власної суспільности не звели його з тої простої дороги до нового царства суспільної рівности та правди, де «братерство, вольна праця і вольна любов», де «верх науки над сліпою вірою!»

І коли тепер той сумний обряд, у котрім саме беремо участь, має таку, а не інакшу форму, – то се доказ, що удари його молота добре поцілили, й що ті, проти кого їх звернено, добре їх відчули. Та вірність вольнодумним переконанням, з якою він глядів в очі смерті, повинна була викликати хіба просто цілковиту відмову, бо се трохи, що тепер тут бачимо, мусить український народ уважати за тяжку обиду, нанесену не лише великому покійникови, але і йому самому. І сеї обиди український народ не зможе ніяк забути!

Не тепер хвиля й не тут місце перечисляти всі заслуги Івана Франка для рідного народу та для вселюдського поступу загалом.

Виступаючи тут передовсім іменем української радикальної партії, мушу, одначе, подякувати покійному за те, що він для українського робочого народу безпосередньо зробив.

Він не лиш, за проводом М. Драгоманова, показав українській інтелігенції, як вона має виконувати Тарасовий заповіт праці для найменшого брата, але він і сам брав у сій праці безпосередню, гарячу й живу участь.

Іван Франко не лиш належить до головних основників української радикальної партії, але він і сам промовляв і реферував на безчисленних вічах, нарадах і конференціях, він популяризував між народом основні засади політичних відомостей, він умів, зокрема, живо представляти користи загального голосування, а його брошура «Страйк і бойкот» була, певно, одним з головних джерел величного мужицького страйку в 1902 р.

А українська радикальна партія, крім головної участі в уложенню її програми, має завдячити йому передовсім той пориваючий, грімкий гимн, написаний для тих, що всіх кормлять і за всіх терплять, та що скинули кінець кінців з себе ярмо темноти!

Той гімн і досі несеться грімко «від Сяну, Прута до Карпат», і коли б не воєнна хуртовина, тут, на сім кладовищі, не стало б було й місця для тих тисяч наших селян, що з січовими прапорами в руках були б з'їхалися з усіх сторін галицької України, щоб віддати останню прислугу тому, хто так завзято й безупинно помагав їм скидати з себе се важке «темноти ярмо»!

Однак Іван Франко був не лиш пророком суспільної справедливості й борцем за свободну думку! Він поклав рівночасно величезні заслуги для української національної справи в строгім значенні сього слова!

Поминавши сотки його праць на полі українознавства, чи ж не він то дав українському народови другий славний національний гімн «Не пора, не пора, не пора Москалеви й Ляхови служити», гімн, за котрий ще перед 15 роками карано молодіж в українських гімназіях, а котрий став тепер, справді, найбільше популярною піснею нашого загалу? І той гімн був, певно, одною з головних причин того запалу, з яким на поклик «Головної Української Ради» та «Боевої Управи» вже протягом першого місяця теперішньої світової війни 30.000 охотників зголосилося під синьо-жовтий прапор Українських Січових Стрільців!

Бо ж вони знали, що «пора се великая єсть», і що в таку пору мусить піти на бік партійна незгода та всі мусять «єднатись під України прапор»!

І тому, промовляючи тут також яко делегат і голова «Боевої Управи», дякую великому покійникови й за те, що він влив у наші народні маси таку велику національну свідомість, таку посвяту й охоту до боротьби за національне визволення!

І коли б не ті кільчасті дроти, що в'яжуть діяльність «Боевої Управи», була б вона, певно, в змозі й цілу армію зорганізувати – для досягнення тої національної цілі, до котрої вів, котрій так вірно служив Іван Франко!

Та, будь-що-будь, він учив нас не лише гарячим і грімким своїм словом, але й прикладом цілого свого життя, що не упадати нам на дусі серед невдач, посеред тяжких, неприхильних обставин. Паде на шляху одиниця й сотки та тисяч одиниць, але провідна ідея визволення живе й жити буде!

І доживе ще наш народ сеї блаженної хвилі, коли

Встане славна мати Україна,
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяну-річки
Одна, нероздільна.

Вічна пам'ять Іванови Франкови!

Ще не вмерла Україна!

*Пам'яті Івана Франка (опис життя, діяльності й похорону) / Зладив Михайло Возняк.
Відень, 1916. С. 74–77.*

ПРОМОВА ЗЕНОНА НОСКОВСЬКОГО

Жалібна Громадо!

Устами моїми прощають в посліднє Невтомимого Учителя-Пророка і Великого Вождя Каменярів, долі і щастя народу Його духові діти – Українські Січові Стрільці, виховані та викормлені Його думками і ідеями, перейняті до глибини душі Його животворними словами. Пішли ми в бій сповнити дослівно і найточніше Його заповіт – пішли з оружжям в руках ломити ворожу скалу, щоб промостити шлях народному щастю.

Хоч ворожа хуртовина налягла на цілу нашу землю та не одному з давніх каменярів витрутила знаряд з рук, хоч ворожа скала придавила наше народне життя, а чорне гайвороння підняло крик своєї побіди, хоч сумніви важкою хмарою залягли не одно українське серце, душа Українського Січового Війська, вирізьблена і сталена великим словом нашого мистця і духового Вождя, ні на хвилю не попала у зневіру. Чи то в чужій стороні, чи серед снігів і морозів в карпатські ночі, чи серед граду куль, трупів і крові, коли пекучий біль не раз томив тіло – ми не зневірювались, наші серця кріпилися надією, що труд наш не згине безслідно, що гранітна скала ворожа подасться перед нашими ударами. Ми віримо в слова Нашого Провідника, Вождя-Каменяра. Серед найбільшого труду і втоми чули ми Його віщі слова: «Ми ломимо скалу».

Прощаємо Твоє Тіло, наш Великий Провіднику, віримо, що Дух Твій і далі буде з нами серед великої праці, важкого труду, який нас жде далі і далі, та тут складаємо обіт, що не станемо в дорозі, поки не зломимо скалу, роздробимо граніт і зрівняєм правді путь!

Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

ПРОМОВА ДЕЛЕГАТА ВОЛИНИ

Ми, українці Волині, висловлюєм свій невимовний жаль з приводу смерти нашого незабутнього поета, учителя й горожанина. Складаємо свою велику пошану перед останками нашого великого патріота, який своїм огненним словом пробудив свідомість у нашій народі і показав йому шляхи до кращої будуччини. Ми, волинські і взагалі східні українці, пригноблені і збаламучені московським урядом, будучи натхнені проникаючими душу творами нашого незабутнього поета, пізнаєм, «яких батьків і чиї ми діти», пізнаєм свою батьківщину і осягнем давно нами бажане наше самостійне становище. Ми твердо надіємось, що наш народ, перейнявши західну культуру, на підставі своїх природних духових багатств встигне стати в ряди найкультурніших народів Європи.

Маємо надію, що наш народ завдяки своїй свідомості стане, як се проречистими словами предсказав поет, самостійним господарем просторів від Бескиду аж до Чорного Моря і Кавказу.

Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

ПРОМОВА ВАСИЛЯ РАТАЛЬСЬКОГО

Нема слів, щоб могли висловити жаль по такій великій втраті. Та хоч тіло Його складаємо в могилу, але дух Його вічно житиме між нами в Його творах. Дрогобиччина все тямитиме, що з неї вийшов Іван Франко та старатиметься йти під Його прапором.

Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

ПРОМОВА ФЕДЯ ФЕДОРЦІВА

«Скажіть там, що Великий Пан помер!»! Отсі слова почули були колись грецькі моряки, переїжджаючи бурхливим морем попри опущений острів. «Великий Пан помер!» – такий болем зіплений відзвук занесли вони до місця призначення. І коли серед темної ночі повторили вони той жалібний клич, почули у відповідь важкі стони, гіркі жалі і ревні ридання. Розплилась та звістка смугами смутку по всій вітчизні.

Було се в часах, коли розкішна, сонцем опромінена, морем цілована Геллада клонилась до упадку, коли не стало великих, спіжевих мужів-героїв, божеських мудреців і геніяльних творців. І саме тоді, немов на завершення страшного призначення, помер і Великий Пан Геллади, всеобіймаюче і всез'єдинююче ество, символ радісного життя Геллади, розцвілої краси тіснішої вітчизни Пана Аркадії. Зі сумерком великих і мудрих богів-людей наступив і сумерк Греції.

І в нас помер Великий Пан, всеобіймаюче і всез'єдинююче ество, відійшов від нас Великий Учитель по звиш сороклітнім труді навчання, відлетів могутній, творчий дух, покинув нас у важкому лихоліттю знесилених, роздертих сумнівами, а, може, й битих стидом – на великім, битім і тернистім шляху, на розпутнім роздоріжжю двох світів.

Здавалось, немов в останньому часі ми не добачували Його, немов не відчували Його присутности, немов-то Він уже давніше помер на тім нашім запущенім і опущенім острові. Заскочені нагальністю й імпазантною своєю страшною, придавлюючою величчю дієвого катаклізму, прикуті до ланцюга менших і більших, щоденних і щохвилиних турбот, не дуже-то прислухувались ми до Його

голосу. Аж стиснулося болем народне серце, аж застогнала народна душа, аж стряслася грудь цілого народу ревним риданням, коли розійшлася поражаюча вістка, що наш Великий Пан помер.

* * *

Не цілих три роки тому був Ти, Учителю, у нашому молодому крузі. Любив Ти молодіж за буйність її мрій, за сміливість її думок, замислів і задумів широких, і вона любила Тебе за слово дзвінке, за ум великий, за пораду щирі і сердечну. І все, коли інші неласкавим оком гляділи на Тебе, в кругах молоді знаходив Ти найбільше зрозуміння і найсердечніше прийняття. І саме не цілих три роки тому зібралися ми були з обох сторін граничного кордону у сій нашій столиці, щоб віддати Тобі належну пошану, подякувати за стократно обильний, сороклітній труд, зложити Тобі глибокий, приземний поклін. І тоді серед палких дебат, сміливих постанов, гарячих розважувань про минуле, теперішнє й будуче великого народу-раба, що від століть тужливо виливає свої гіркі жалі на вавилонських ріках європейського собору, чули ми Твої розумні, рівноважні слова, западали нам у серця і душі Твої глибокі вискази.

Виховані на Твоїх великих ідеях робітника-каменяря, що молотом сталеного слова та глибокої думки через сорок літ розбивав скалу оспалости, заскорузлости, закостенілости й ослимачіння, задивлені у величну постать невтомного сівача багатих думок і плідних ідей на запущеній віками народній ниві, захоплені вмілістю і сумлінністю пильного збирача багатих скарбів народної творчости, геніяльного видобувача многоцінних сезамових клейнодів національної психе [душі], перепоені святістю Твого пророчого покликання, заворожені Твоїми піснями-жалями, думами-скрижалями, окрилені співами-покликами, кличачи-пориваннями, мелодіями-бунтами, голосним криком за повним національним і політичним життям, перейняті покликом до жмудної праці, до відданого наймитування у великого наймита – свого народу, заслухані в суцільно-спіжеві ланцюги пісень про «вічного революціонера», творця-духа, «що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю!» – збиралися ми тоді до гордого, кривавого лету, щоб води «з блакитного того Дону шоломом напиться», тямлячи твої завітні поклики:

Тільки ти придатний будь
На святе, велике діло!
Загартуй думки і грудь!
До високого літання,
Ненастанно пробуй крил –
А Богдан прийде як сума
Ваших змагань, ваших сил.
До великого моменту
Будь готовим кождий з вас –

Кождий може стать Богданом,
Як настане слухний час.

* * *

Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, *а сил не трать*,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, *але не зрадь!*
Кождий думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мушиш дати ти одвіт...

А відтак... Відтак Ти відійшов у тишу-самітницю далі снувати рої важених дум, з свого немічного мозку вибірувати останки золота, бісерів і каменів дорогоцінних, ладячи їх, може, на новий весільний дарунок своєму Народно-ви-рабови, коли Він скине пута, розіб'є кайдани, коли «трусне Кавказ, впереться Бескидом, покотить долом гомін волі – і гляне, як хазяїн домовитий, по своїй хаті і по своїм полі».

А відтак... звіялася буря-туча, знялася хуртовина-сніговиця, вдарили в бубни, заграли у сурми і

Вийшла в поле руська сила,
Корогвами поле вкрила;

* * *

Не щоб брата задусила,
Не щоб слабших грабувати,
А щоб орди відбивати,
Що живим труну нам тешуть, –
А лисиці в полі брешуть...

«Корогвами поле вкрила!» Ой, укрила. На сході і заході, на півдні і півночі стоять рівними, залізними рядами ті, що три роки тому клонили свої буйні, сміливими думками важенні голови перед Тобою, Учителю наш Великий! Серед гуку і рокоту огненної бурі, певно, тямлять вони Твої прометейські завіти, серед пожару багряного, певно, вслухуються в алмазний дзвін Твоїх крилатих пісень і, хоч доля-зрадниця, може, й обманює їх замисли і сподівання, вони таки леліють і будуть леліяти високу думу, кєрвавєу пісню, щоб води з «блакитного того Дону шоломом напиться».

Півтора року тому проводили ми на вічний спочинок Твого друга-євангелиста, колишнього повірника, товариша труду, гірких і радісних хвиль. Тоді також Ти був з нами. Ой, гірко і важко нам було тоді. Похорони Твого друга, що відбувались у двічі сумну годину, ціхувала ціпка повага, та повага, що надавала нам тоді невмирущого завзяття, сили витриманости і німого, але твердого опору. Твої до смерті сумні похорони припали на інші часи. Не роки проминули між одними і другими похоронами, та за той час багато дорогоцінної крові поплило у далекі моря... І чи легко нам? Не розцвітають хіба наші надії пишними квітами весни воскресення, не можемо радісно повторити написної Ібзенівської строфи «А як ми мертві воскреснемо!»

І все падуть найкращі, і все найліпших мужів, достойних своєю правотою, мистців, пророків і поетів влучає смерть. Ллються лиш сльози жіночі, ті самі, що лилися в полувеччині, козаччині, ляччині, ханщині, панщині, ллють за рідними, за буйними головами, за тими розцвітно-молодими, найкращими, яких Ти, Учителю наш, Повірнику думок і замислів глибоких, був найкращою вицвітною в'язанкою і суцільною синтезою.

Твою працю, Твій труд у наймах у своїх оцінюємо, як слід, дякуємо Тобі за довгі робочі дні і ночі. Певно, ще краще оцінять ту працю ті, що вернуть сильні і загартовані з великого пожару, що врятують серце чисте, душу праву, нескалічену, думки ясні, нескривлені, що вернуть з моря бурхливого. За працю у наймах у сусідів хіба не ждати подяки. Моїм почесним і відданим обов'язком зложити Тобі приземний поклін, приклонитись перед Твоїм Ясним Духом від тих, що окружали Тебе в пам'ятнім 1913 році, від тих молодих і буйних, від усього молодого покоління, що збереже Тебе і Твої завіти в Акрополіс своїх сердець.

На могилах ростуть принадні квіти, з могил повстає нове життя, на могили борців, героїв і творців, як до святої Мекки на гріб пророка, йдуть лавами цілі ряди поколінь, щоб там зачерпнути свіжого воздуха, зачерти цілющої води, набрати нових сил до життя-боротьби. Три такі могили нового життя у нас, українців: та перша, висока могила співця-пророка над Дніпром-Славутою, та друга могила великого проповідника у серці Болгарії і ся третя могила пророка і проповідника, борця, поета і героя, могила Великого Пана. З неї променитимуть нові лучі, аж займеться сонце нового, вільного життя. Ходитимемо на неї, як ходять інші на могилу Телля, складатимемо присяги, що таки добудемо волю і тоді перенесемо Твої святі мощі на новозбудований, рідний і власний Акрополь.

Українське слово. Львів, 1916. Чис. 139. Від 4 червня. С. 1–2.

ПРОМОВА ОРИСІ ВЕЛИЧКІВНИ

І ми, жінки, клонимо голову перед Тобою, великий наш мученику, пророче Мойсею, каменярю, поете української долі.

Клонимо голову перед тим, що простував духови шлях, що

бажав для скованих волі,
бажав для скривджених кращої долі
і рівного права для всіх.

І ми, жінки, прийшли у стіп Твоєї могили зложити наші серця, нашу найбільше глибоку пошану Тобі, що виступав в обороні всіх пригночених і зобиджених, що бажав рівних прав для поневоленої жінки.

Своїм життям, своєю 40-літньою працею і борбою о визвольну ідею розбив Ти скалу заскорудлости та вивів Україну на новий шлях правди, перетворив рабів в свідомий своєї цілі та призначення народ.

Пламенні Твої слова запалили в серцях новий огонь, нову віру. Крилате слово облетіло всі закутки України, сміливі думки запалило в молодечих головах і змінило біль у боротьбу на життя і смерть.

А де лише залунав поклик до визволення, гинули сльози, сум, нещастя.

Сила родиться й завзяття,
Не ридать, а добувати,
Хоч синам, як не собі,
Кращу долю в боротьбі.

Твоя палка та вітхненна пісня пориває з собою, веде на путь спасенну.

Цвіт нашої молодіжи, гордість нашої землі, Українське С[ічове] В[ійсько], в якого рядах б'ються і укр[аїнські] жінки, веде Твоя пісня до побіди за славну долю України.

І востаннє доля закепкувала над Тобою, великий наш Мученику; в останніх хвилях життєвих, на склоні віку зазнав борець за волю рідного краю і права людини московського кнута і ярма.

Спи спокійно. Ідея, за яку Ти боровся, житиме в наших душах.

Або смерть, або побіда –
Се наш оклик боєвий!
До відважних світ належить,
К чорту боязнь навісну!
Кров і труд ось тут здвигне нам
Нову, кращу вітчину.

Українське Слово. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

ПРОМОВА МИКОЛИ ГАНКЕВИЧА

Промовив від українських соціялістів, зазначаючи заслуги Покійного як першого сівача соціялістичних ідей у Галичині. Страшні, люті були се часи, а одначе Покійний мав відвагу й силу голосити в ті часи ідеї соціялізму. Власті переслідували, свої відверталися від нього. В своїй автобіографії оповідає він, як у Коломиї опинився без гроша, як жив кілька днів кількома крайцарами, знайденими над берегом Прута, як ждав голодової смерти, аж випадково його приятель Геник вирятував його від неї. Серед таких обставин жив і творив Покійний. Не можна поминути, що коли свої відвернули ся від нього, він знайшов пристановище в польській демократичній і соціялістичній пресі, ширячи через неї загальнолюдські ідеї. Але становище своєї суспільности не знеохочувало його. Він працював далі для української культури, аж плодами своєї праці здобув загальне признание. Соціялістичний пролетаріят усе згадуватиме його з вдячністю, тямлячи, що зробив він для соціялізму серед українського народу і для української культури.

Діло. Львів, 1916. Чис. 137. Від 2 червня. С. 2.

Yaroslava MELNYK

«HIS SPIRIT WILL ALWAYS LIVE AMONG US» : SPEECHES AT THE FUNERAL OF IVAN FRANKO

The article analyzes the events related to the death of Ivan Franko, the organization of the funeral and the difficulties with the burial place. The reaction of colleagues, friends and family to this sad news is researched. For the first time the texts of speeches of leading Ukrainian figures at the funeral of Ivan Franko are republished according to the first editions of texts.

Key words: Ivan Franko, death, funeral, speeches.